

Део резултата компаративне анализе истраживања о Војсци Југославије*

УДК: 316.653 : 355.1(497.1)"2001"

Проф. др Хасан Ханић и Ненад Даниловић

Војска Југославије чини једну од основних државних институција према значају и степену поверења које јој указују грађани. Будући да је носилац специфичне друштвене функције, изазива већу позорност јавности него неке друге институције, па су утолико значајнија научна и примењена истраживања о ставовима грађана према Војсци. Осим тога, савремено друштво је до крајњих граница развило принцип да нису значајне чињенице, већ њихово тумачење. То се најбоље изражава кроз значај који се придаје јавном лику појединца или било којем облику организације.

Чланак садржи резултате серије од три истраживања ставова грађана СРЈ у односу на Војску у периоду од јануара 2001. до јануара 2002. која су се односила на значајна питања везана за њене активности, функционисање и организацију. Да би се добио увид у динамичку димензију проучаване појаве, спроведена је компаративна анализа дела резултата сва три истраживања. Проблеми који су обухваћени компаративном анализом јесу: степен поверења који грађани указују ВЈ и њеном руководећем врху, однос ВЈ и јавности, прикључење СРЈ и ВЈ ширим војним интеграцијама, као што су Програм „Партнерство за мир“ и НАТО, и однос грађана према деполитизацији и професионализацији ВЈ, модернизацији наоружања, увођењу верске службе у команде и јединице, могућност служења војног рока без ношења оружја, уколико то регруту налажу верски и други разлози, итд.

Увод

Друштвени тренутак у којем су истраживања о Војсци Југославије спроведена (јануар–јун–новембар 2001) може се окарактерисати као изузетно значајан у социјалном, социо-психолошком, политичком, економском, безбедносном, па и историјском погледу. Према тенденцијама, тај тренутак је велика прекретница за СРЈ и њене грађане. Војска, као државна (и стога, барем делом политичка) институција, нужно је детерминисана деловањем процеса који се одвијају на нивоу глобалног друштва у којем делује – југословенском,

* Аутори прилога су чланови истраживачко-консултантског тима Центра за маркетинг истраживања *Marten Board International* из Београда који своју делатност обавља у лиценцном партнерству са *BMRB (British Market Research Bureau)* из Лондона.

затим на нивоу међународних односа и промењене констелације снага међу великим силама, као и на нивоу светских промена, везаних првенствено за нову технолошку револуцију (глобализација интерактивних средстава комуницирања, нова техничко-технолошка достигнућа као и велики помаци у науци, која је за развијена постиндустријска друштва, тзв. *welfare states*, постала главно исходиште друштвеног напретка и стратегије везане за 21. век).

За СРЈ, њене институције, организације и грађане почео је период промена у свим значајним социјалним структурама: економској, политичкој (самим тим и војној), социјалној (у ужем смислу), демографској, културној, социјално-психолошкој итд. Значајни процеси и догађаји који су обележили претходни период имају корен у целокупној југословенској историји 20. века која је започета 1918. године, заштивањем државне заједнице Срба, Хрвата и Словенаца. Међутим, та три конститутивна народа нису у заједницу ушла са идентичним историјским искуством. Током Првог светског рата Србија и Црна Гора су биле на страни сила победница, док су хрватски и словеначки народ, као националне мањине у оквиру Аустроугарске монархије, ратовале на губитничкој страни. Такође, Србија и Црна Гора су у заједничку државу уградиле своју државност (стечену на Берлинском конгресу и нешто раније) док су Хрвати и Словенци имали тек извесну аутономију у Аустроугарској царевини (колико је народима значајан живот у независној државној заједници видело се у последњих десетак година, после рушења Берлинског зида и урушавања реалсоцијалистичког система репродукције друштвених односа, када су настале десетине нових држава). С друге стране, достигнути степен економског и културног развоја југословенских народа није био ни приближно исти. Србија и Црна Гора су биле оптерећене вековном потчињеношћу оријенталном економском и културном моделу (због отоманске владавине на балканском геополитичком простору), што је неколико векова касније значило неопходност болних прилагођавања стандардима европске цивилизације, док су словеначки и хрватски етнички корпус били под утицајем средњоевропске цивилизације и постигли су виши степен културног, економског и техничко-технолошког развоја. Те разлике и неки други чиниоци (на пример социопсихолошки феномен малих разлика – објекат нетрпељивости је веома сличан, готово сродан субјекту; затим значајан чинилац назван феноменом закаснелих нација итд.) били су разлог за сталне политичке трзавице, које су онемогућавале потпуну интеграцију југословенске државне заједнице и стварање јединствене југословенске нације као претпоставке стабилности.

Сва проблематика „асиметричности“ (тај појам је актуелизован на самом почетку разградње СФРЈ, кроз залагање словеначке политичке елите за „асиметричну федерацију“) прве Југославије је дра-

стично дошла до изражаја током тридесетих година 20. века, што је кулминирало распадом тзв. старе Југославије¹ и њених институција почетком 1941. године. Нарочито је било очигледно растакање Војске Краљевине Југославије по националним шавовима и формирање потпуно раздвојених и међусобно супротстављених војски, које су се ставиле на супротне стране у Другом светском рату. Проблем распада краљевске војске био је најизраженији у Србији, будући да је она била централно поприште борби различитих идеолошких, војних и државотворних концепција (недићевска, љотићевска, покрета Драже Михаиловића и комунистичка). Та ситуација се манифестовала кроз крвави сложени грађански рат: рат са припадницима других етничких ентитета са којима се живело у југословенској држави и рат између заступника супротстављених српских политичких концепција. Деловање великих сила и логика ратних збивања довели су до избијања у први план партизанског комунистичког покрета, под вођством Ј. Б. Тита.² У вези с тим, значајне су две чињенице: владавина Ј. Б. Тита омогућила је, с једне стране, какву-такву пацификацију односа међу супротстављеним југословенским народима и обезбедила убрзање процеса модернизације (урбанизација и индустријализација), а с друге стране та владавина је била варијанта реалсоцијалистичког ауторитарног начина организовања власти („индустријска деспотија“)³ и целокупног друштвеног живота, у којем је идеологија била најважнији и основни облик друштвене свести, са превлашћу политике над економијом (реалсоцијалистичка друштва су иманентно политичка друштва) и кључном улогом комунистичке партије („друштвена авангарда“) у државним пословима (тзв. партијска држава). Улога ЈНА до деведесетих година била је значајна због тога што је то била институција чувар идеје федералистичког југословенства и идеолошке чистоте. Концепција одбране од сталне опасности – и од спољњег, али и унутрашњег непријатеља (такође карактеристична за комунистичке државе), повећавала је значај ЈНА у оквиру конгломерата државних и друштвених институција. Дакле, ЈНА имала је на својим плећима превелик терет: поред тога што је као носилац извршне власти морала да обавља функцију одбране земље и грађана од спољњег непријатеља и очувања уставног поретка, морала је да трпи сталну идеолошку супервизију административног дела извршне власти. Комунистичка идеологија, импрегнирана метафором о братству и јединству југосло-

¹ Опширније о чињеницама распада обе Југославије у: „Социолошки преглед“, Vol. XXVIII, № 2, Београд, 1994.

² О природи и учинцима владавине, као и о еволуцији култа Ј. Б. Тита, видети у: „Српска политичка мисао“, Vol. 2, № 1, Београд, 1995, стр. 49–91 и 133–155.

³ О историјским облицима личне власти видети у: Тодор Кулић, *Облици личне власти*, Институт за политичке студије, Београд, 1994, а о индустријској деспотији и феномену тоталне моћи у: Karl August Wittfogel, *Orijentalna despotija*, „Globus“, Zagreb, 1988.

венских народа, није имала конкурентски идеолошки концепт, па је створена опасна илузија о великој стабилности државе и њених институција. Међутим, оног тренутка када је дошло до урушавања реалсоцијализма на тлу Европе и продора других (конкурентских) идеолошких концепција и друштвених стратегија у земље бившег реалсоцијализма, положај ЈНА драстично се променио. Такође, дезинтеграциони процеси, који су захватили све мултиетничке комунистичке државе, отежавали су функционисање ЈНА (која је, логично, као и њена држава била мултиетничка). Југословенска народна армија је била последњи бастион федералистичког југословенства, тако да је чак и на самом почетку етничких сукоба на тлу СФРЈ имала у свом саставу официре и регруте из свих југословенских република. Истовремено, све остале функције савезне државе су већ биле суспендоване (јединствено тржиште и платни промет, заједнички информациони простор, спровођење савезне извршне власти итд.). Ипак, на крају, и ЈНА попустила је под стравичним дезинтеграционим притиском републичких комунистичких врхушки и, касније, и националистички и ауторитарно оријентисаних политичких елита, које су устоличене на првим парламентарним (да ли и демократским?) изборима од 1946. године.

За Војску Југославије (у првој фази трансформације још увек је била ЈНА, а касније ВЈ) наступио је изузетно болан, отрежњујући, али са становишта стеченог војног и политичког искуства – садржан период. Друштво чији је заштитник била доживело је дубоке потресе: 1) дошло је до нестанка СФРЈ и континуираног ратовања са војскама новоформираних држава, насталих на простору бивше СФРЈ, прво са тежњом да се очува држава, а затим ради очувања егзистенције и етничког простора српског народа (ратови вођени у Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији, када је дошло и до сукоба са НАТО-ом); 2) урушио се реалсоцијалистички модел репродукције друштвеног живота; 3) друштво је ушло у процес транзиције ка савременом либерално-демократском социјалном обрасцу, који је био праћен континуираним ратним дешавањима, која су кулминирала санкцијама (изолација УН) и нецивилизацијским бомбардовањем СРЈ од стране НАТО-а, што је изазвало катастрофалне последице у животу грађанства СРЈ: драстично осиромашење и социјално раслојавање становништва, нарочито у периоду друге хиперинфлације у историји 20. века; морално-правну и културну аномију друштва; велика материјална разарања и људске жртве током 78 дана бомбардовања од стране НАТО-а и хуманитарну (избегличка), демографску и миграциону катастрофу српског етничког корпуса.⁴

Догађајима од 5. октобра 2000. започето је ново поглавље у историји Југославије. Промењен је стари режим и свест о нужности коре-

⁴ О променама у структури југословенског друштва током деведесетих година видети у: *Разарање друштва*, „Филип Вишњић“, Београд, 1994.

нитих друштвених промена значајно се проширила у становништву. Те промене неће заобићи ни Војску Југославије, која је прошла тежак период почетне трансформације уз стална искушења, сиромаштво и потцењивање од стране административно-политичких структура. Процес њене модернизације је сада и услов њеног здравог постојања. Под модернизацијом се подразумева процес прилагођавања ВЈ већ опробаним и верификованим моделима функционисања савремене и ефикасне војске који су примењени у западној цивилизацији (професионализација, департизација, отвореност за јавност, техничко осавремењивање, остваривање демократске контроле над њеним деловањем итд.). Отварањем СРЈ према свету актуелизује и питање учествовања ВЈ у ширим војним интеграцијама, као што су Програм „Партнерство за мир“ и Северноатлантски пакт. Динамика и степен остварених промена у ВЈ биће пропорционални динамички и степену промена целокупног друштвеног ткива и његовог институционалног дела – државе. За тако обиман посао као што је модернизација ВЈ биће неопходна и већа материјална средства. Будући да је војска једна од најважнијих институција државе и њеном преображају се мора прићи с највећом озбиљношћу и опрезношћу – стање војске једне државе умногоме је показатељ и стања целокупне државе.

**Компаративна анализа дела резултата серије
истраживања о Војсци Југославије у јануару,
јуну и новембру 2001. године**

Глобални циљ *ad hoc* истраживања која су спроведена на територији СРЈ (у ужој Србији, Војводини и Црној Гори, али не и на територији Косова и Метохије због недостатка минимума безбедносних услова) током јануара, јуна и новембра 2001. године били су испитивање и анализа ставова пунолетних грађана СРЈ о положају, начину функционисања и будућности Војске Југославије и њених делова. Просечна величина реализованог узорка била је 2.800 испитаника. Да би се стекао још дубљи и динамички увид у предмет истраживања, обављена је компаративна анализа резултата три *ad hoc* истраживања на основу које је Војска Југославије требало да добије јасан увид у стање и процесе у расположењу грађана према њој. Без стварања таквог увида немогуће је доносити закључке о пожељним променама у ВЈ, дакле о њеној будућности, а без претходне историјске и теоријске анализе тешко би се могли разумети и објашњавати ставови о ВЈ до којих се долази истраживањем јавног мњења.

Истраживања су обављена методом анкетног испитивања, уз коришћење других комплементарних методолошких поступака и инструмената. Да би се постигао адекватан ниво обраде и статистичке анализе прикупљених података, примењен је математички модел, који је дизајниран и реализован у *SPSS*, *MS Excel* и *Access* програмима.

На тај начин је формирана обимна и комплексна база података која је омогућила доношење валидних, логички конзистентних и прецизних закључака о процесима који се одвијају у свести грађана када је објекат рецепције/одбацивања и оцене ВЈ, као једна од најзначајнијих државних институција, која има специфичну и крајње осетљиву функцију. Такође, та функција је по природи умножена, тј. садржи бројне подфункције које међусобно могу доћи у колизију, што се значајно одражава како на деловање ВЈ, тако и на ставове грађана према њој.

*
* *

Компаративна анализа је једна од најсигурнијих метода испитивања динамичке компоненте друштвених појава, између осталог, и јавног миљеа. За флуидне друштвене феномене, у које спада и мишљење великог броја људи, управо је неопходан динамички компаративни приступ. Под компаративним приступом подразумевамо не само поређење и анализу истоврсних података, односно, података прикупљених истом методом, већ и поређење података који су смисаоно сродни и заједнички објашњавају проучавану појаву. Промене у ставовима друштвених група редовна су појава, која потиче од природе људског мишљења (променљивост, динамичност). Наравно, то важи за извесне слојеве људског мишљења, и то оне који су везани за свакодневни избор. Неке друге области мишљења и ставова много су мање подложни променама (на пример, национална опредељеност, ауторитарна свест итд.). У нашем случају реч је о ставовима грађана СРЈ у односу на једну од историјски и структурно најзначајнијих институција – војсци. У дубљим слојевима колективне свести српског етничког корпуса војска и Српска православна црква имају веома значајно место. Те две установе за наш народ имају базични значај и значење. Обе су током историје имале улогу заштитнице физичке и духовне егзистенције Срба. Та чињеница мора да се третира као део полазне теоријске основе и мора се узимати у обзир при сваком испитивању ставова наших грађана о њима, јер се у супротном, на основу прикупљених података, може донети погрешан закључак.

Свакодневне активности друштвених институција, с друге стране, изазивају различите реакције грађана. Такав је случај и са Војском Југославије. Базично поверење наших грађана у ВЈ веома је стабилно – на веома високом нивоу, али се мења њихово мишљење о начину функционисања, организацији и усмерењима. Циљ истраживања која је спроводио Центар за маркетинг истраживања *Marten Board International* била је идентификација позиција ВЈ у систему јавних институција на основу исказаног степена поверења грађана, као и испитивање ставова о активностима ВЈ, како оних усмерених на окружење, тако и оних које се тичу унутрашње организације и функционисања. Резултати тих истраживања послужили су за компарацију ставова грађана, будући да је део тих резултата упоредив. Другим речима, учињен је по-

кушај да се утврде промене у ставовима грађана о Војсци Југославије, као и да се смисаоно повежу делови резултата из наведена три истраживања. Проблеми који су третирали компаративном анализом јесу:

1а. Степен поверења који грађани указују ВЈ као установи кроз временски континуум

1б. Степен поверења који грађани указују руководећем врху ВЈ кроз временски континуум;

2. Војска Југославије и јавност

3. приступање СРЈ и ВЈ програму „Партнерство за мир“ и НАТО-у

4. Модернизацијски процеси у ВЈ: департизација/деполитизација, професионализација, модернизација наоружања, увођење верске службе у ВЈ, могућност неношења оружја из верских разлога и других разлога савести итд.

1а. Степен поверења грађана СР Југославије у Војску Југославије као основа њеног позиционирања у систему југословенских јавних институција – компарација

Поверење у јавне институције јесте социопсихолошки феномен који се у теорији и пракси веома дуго изучава и мери. Појава је занимљива стога што припада претежно ирационалној компоненти људског односа према социјалној стварности, а језгро тог односа чини веза човек – институција, тачније, појединац – бирократски организована група. Чињеница да је реч о ирационалној категорији много отежава процес мерења, с обзиром на то да је сваки научни инструмент, па и мерна скала, рационалног карактера и порекла (што, наравно, не оповргава чињеницу да наука има корен ипак – у вери). У сваком случају, поверење и вера јесу основа човековог делања и почетак су сваког знања, науке и делања.

Степен поверења грађана у институције, између осталог и војне, важна је информација која је неопходна управо јавним установама у планирању и реализацији активности. Војска Југославије је јавна институција државе СРЈ у коју грађани традиционално имају толико висок степен поверења да у том погледу дели лидерску позицију са Српском православном црквом у систему јавних институција. Међутим, управо чињеница да је степен поверења у ВЈ константно веома висок, сваки осетнији пад поверења мора да се третира као проблем којем треба тражити узроке. Из табеле 1 и, још боље, из дијаграма 1 могу се препознати процеси који се одвијају у свести наших грађана када је у питању њихов однос према јавним установама. Посматрано на нивоу целокупног система јавних установа, могу се приметити две значајне чињенице. Прво, за већину институција шири се област несумњиво позитивног (потпуно, велико и осредње) поверења грађана у јавне установе, али се интензитет тог поверења снижава. Другим ре-

чима, све већи број грађана указује позитивно поверење установама, али је снага, односно интензитет тог поверења у слабљењу. Међутим, једине две установе које не шире област позитивног поверења јесу, парадоксално али и логично, две најбоље позициониране установе: Српска православна црква и Војска Југославије. Када је реч о СПЦ, примећује се стагнација величине популације која јој указује несумњиво позитивно уверење, док се код ВЈ примећује опадање. Тај парадокс је логичан због тога што те две установе, као најјаче, немају на располагању велики „простор за освајање“ (јер је већ освојен), док га друге установе имају, и то у великој мери, јер је „сумњичавост“ грађана према њима била много фреквентнија. Главни узрок повећања броја грађана који имају поверења у јавне установе јесте почетак демократских промена који је симболички везан за 5. октобар. С друге стране, слабљење интензитета поверења (смањење удела потпуног и великог поверења) изазвано је спорашћу и неефикасношћу промена у институцијама које грађани сада потпуно легитимно и захтевају. Друго, ако се посматра само ВЈ, изражене су две негативне тенденције: умерено смањење ареала несумњиво позитивног поверења грађана у Војску и појачано слабљење интензитета тог истог поверења. Почетно одушевљење Војском због њеног неутралног става за време октобарских догађаја полако је почело да сплашњава током наредног периода, пре свега због спорости очекиваних структурних промена.

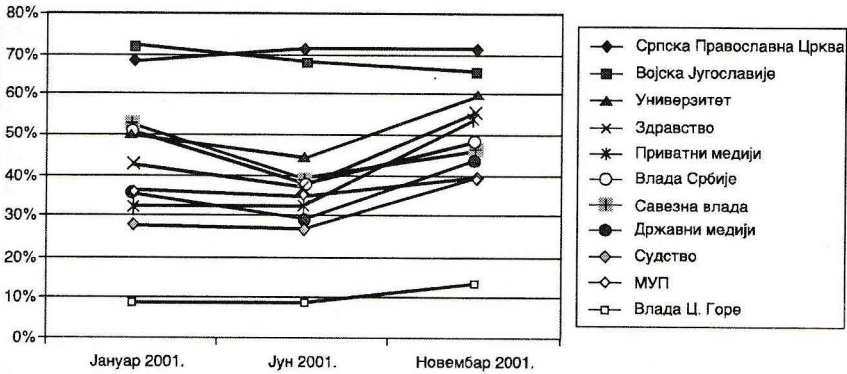
Табела 1.а

Упоредна ранг-листа јавних институција према исказаном степењу поверења грађана

Институције	Новембар 2001.				Јун 2001.				Јануар 2001.			
	Ранг	Σ %	Потпуно поверење (у %)	Нимало поверења (у %)	Ранг	Σ %	Потпуно поверење (у %)	Нимало поверења (у %)	Ранг	Σ %	Потпуно поверење (у %)	Нимало поверења (у %)
Српска православна црква	1	71	29,92	8,59	1	71	35,10	9,30	2	68	35,70	8,30
Војска Југославије	2	65,5	15,73	14,08	2	68	23,10	10,10	1	72	34,70	5,10
Универзитет	3	60	6,93	12,21	3	44	7,30	16,80	5	50	15,00	12,20
Здравство	4	55	5,17	18,32	6	37	6,70	23,50	6	43	9,90	15,40
Приватни медији	5	54	4,24	16,67	8	33	4,50	22,00	9	32	6,50	24,80
Влада Србије	6	48,5	7,66	25,60	4	39	9,70	23,30	4	50	18,50	12,00
Савезна влада	7	46	6,42	22,98	5	38	6,40	21,00	3	52	20,16	11,15
Државни медији	8	44,5	2,90	25,98	9	29	3,60	29,20	8	35	7,80	24,20
Судство	9	39,5	3,42	26,71	10	26,5	4,10	29,90	10	28	7,66	29,80
МУП	10	38,5	4,24	27,54	7	35	7,00	26,20	7	35	11,50	26,80
Влада Ц. Горе	11	13	2,38	47,10	11	9	1,80	53,60	11	9	3,00	53,10

НАПОМЕНА: у заглављу треће колоне у табели може се приметити симбол Σ %, којим се означава збирни проценат грађана који одређеној институцији указује потпуно, велико и осредње поверење (остатак скале: мало и нимало поверења). Сматрамо да су то три несумњиво позитивна степена поверења, на основу чијег мерења се може утврдити позиционираност институције у свести грађана.

Упоредни ранг-приказ јавних институција према исказаном степену поверења грађана

1b. Степен поверења грађана СРЈ у руководећи врх Војске Југославије – компарација

Када је реч о поверењу грађана у руководећи врх ВЈ, примећује се релативно стабилна популација која гаји позитивно поверење, али и опадање интензитета поверења.

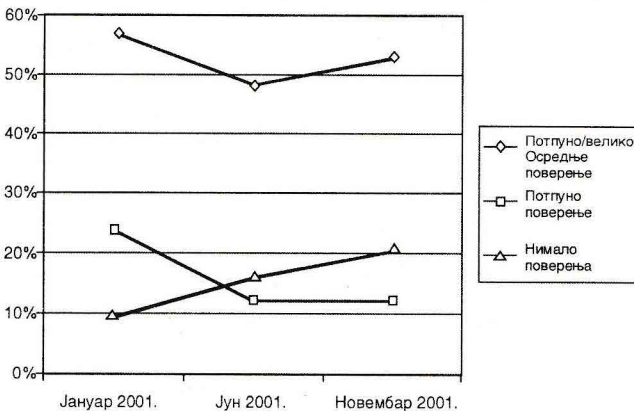
Табела 1.б

Степен поверења грађана у врх Војске Југославије – компарација

Поверење у врх ВЈ	Јануар 2001.	Јун 2001.	Новембар 2001.
	у %		
Σ Потпуно /велико/осредње поверење	56,60	48,00	52,90
Потпуно поверење	24,10	12,40	12,40
Нимало поверења	10,20	16,10	20,80

Дијаграм 1б

Степен поверења грађана СРЈ у Војску Југославије – компарација

2. Војска Југославије и јавност

Са становишта ВЈ као установе јавност је значајна из два разлога. Прво, променом система, односно кретањем ка либерално-демократском друштву, институције ће бити све више суочене са чињеницом да ће своју делатност морати да ставе на увид јавности, јер је јавност у делању државних и друштвених установа исходиште демократског система односа. Јавност значи основу за одлучивање и избор. Друго, Војска Југославије, као и све друге савремене армије, обавља веома сложену функцију (одбрана од спољњег непријатеља), која је специфична по томе што подразумева поседовање и употребу силе. Такође, реч је о тоталној институцији, тј. установи која у потпуности регулише и контролише живот својих припадника, првенствено редова. У таквим условима нужно је да свака армија секретира велики део својих активности. Међутим, по инерцији, долази до претераног затварања у сопствене оквире, где се, логично, и повећава могућност за девијације и њено субординирано секретирање. Део информација мора да се стави на увид јавности, првенствено оних које се односе на шире друштвене интересе, као што су финансирање, пословање, здравље припадника, екологија итд. У супротном, јављају се сумња и, са њом, губитак поверења јавности. Медији могу својим извештавањем да продру у „сферу приватности“ војске, али њен задатак је да на притисак медија стручно одговори, а не бежањем од јавности. Било како било, велики део грађана сматра да Војска није довољно заступљена у јавности, конкретно у медијима. С друге стране, грађани су свесни појачаног медијског притиска на ВЈ, при чему тек сваки пети грађанин мисли да је Војска реално приказана у медијима. На следећим графичким приказима могу се видети ставови грађана по неким смисаоно сродним питањима и проблемима који су везани за однос Војске Југославије и јавности. Подаци нису упоредиви у строгом смислу те речи, али су значењски веома повезани јер се односе на исти предмет.

Табела 2.1

Ставови грађана о отворености ВЈ за јавност – јун 2001.

Да ли је ВЈ довољно отворена за јавност	Јун 2001. (у %)
Да	33,90
Не	46,00
Не знам	20,10

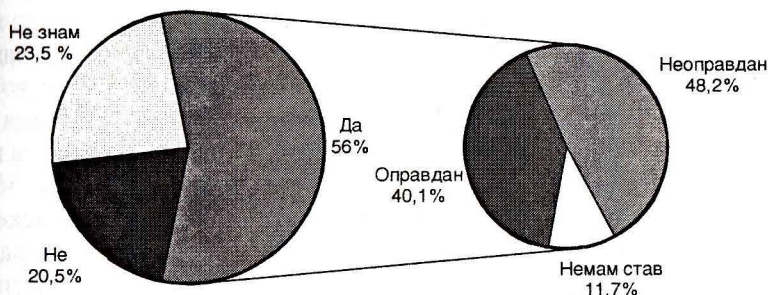
Табела 2.2а

Ставови грађана о медијском притиску на ВЈ и њено руководство – јун 2001.

а. Да ли мислите да је путем медија вршен ја- чи притисак на ВЈ и њено руководство?	Јун 2001. (у %)
Да	55,70
Не	20,60
Не знам	23,70

Ставови грађана о оправданости појачаног медијског притиска на ВЈ и њено руководство – јун 2001.

б. Да ли је тај медијски притисак на ВЈ и њено руководство оправдан?

Табела 2.4

Ставови грађана СРЈ о заступљености ВЈ у средствима јавног информисања – новембар 2001.

Да ли је ВЈ довољно заступљена у средствима јавног информисања?	Новембар 2001. (у %)
Да	33,13
Не	39,75
Не знам	22,77
Одбијање	4,35

Табела 2.5

Ставови грађана СРЈ о реалности слике коју медији стварају о ВЈ – новембар 2001.

Приказују ли медији реално ВЈ	Новембар 2001. (у %)
Да	19,67
Не – без објашњења	2,17
Не, приказују је у бољем светлу него што јесте	26,50
Не, приказују је у лошијем светлу него што јесте	23,60
Не знам	24,43
Одбијање	3,63

3. Војска Југославије и шире војне интеграције: Програм „Партнерство за мир“ и Северноатлантски пакт

3.а Став грађана према приступању ВЈ и СРЈ Програму „Партнерство за мир“

Са падом Берлинског зида и урушавањем реалсоцијалистичког система дошло је и до растакања друге велике војне алијансе – Варшавског уговора. У таквој ситуацији отворен је пут НАТО-у у продору на исток Европе (чињеници ширења НАТО-а не придружујемо никакав вредносни предзнак). Да би се тај процес што безболније одвијао, основана је нека врста међупакта, тј. Програм „Партнерство за мир“, који је међу нашим грађанима категорисан као „улазница за НАТО“. У ситуацији када је СРЈ ослобођена изолације, отвара се питање њеног прикључења и ВЈ тим ширим војним интеграцијама. Због чињенице да та одлука повлачи многе политичке, војне, економске и, услед бомбардовања 1999. године, и емотивне дилеме наших грађана, сматрамо веома значајним питање прикључења ВЈ и СРЈ наведеним војним интеграцијама, будући да сваки десети грађанин не зна шта се подразумева под Програмом „Партнерство за мир“, намеће се потреба за садржајнијим, и са што мање емоција, информацијама о њему. То исто важи и за питање прикључења Северноатлантском пакту. На следећим графичким приказима могу се видети промене у ставу наших грађана према приступању Програму „Партнерство за мир“ и НАТО-у, при чему је став грађана да треба приступити „Партнерству“ у многоме стабилан. Међутим, када је реч о ставу грађана о приступању НАТО-у, упоредо јачају обе струје: и за и против приступања, али је јача тенденција неприхватања. Новоопређени се регрутују првенствено из групе неодлучних и неодређених испитаника. Чини се да су сећања на последице бомбардовања од стране НАТО-а још увек свежа у свести наших грађана, при чему стабилна трећина грађана СРЈ гаји мање емотиван, а више рационалан став према Атлантском пакту.

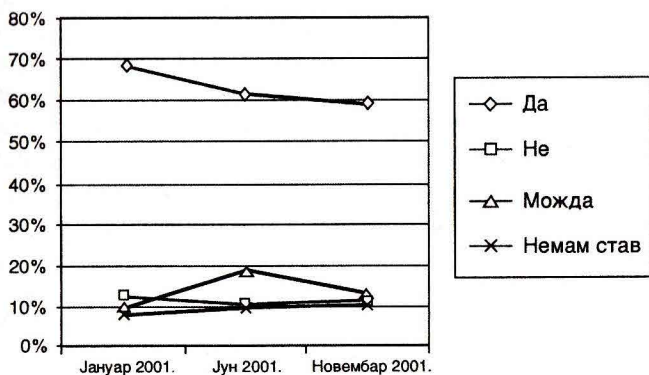
Табела 3.а

Став грађана СРЈ према приступању ВЈ и СРЈ Програму „Партнерство за мир“

Да ли сте за приступање СРЈ и ВЈ Програму „Партнерство за мир“	Јануар 2001.	Јун 2001.	Новембар 2001.
	у %		
Да	68,80	61,40	59,30
Не	12,50	10,50	11,20
Можда	10,10	18,30	12,80
Немам став	8,50	9,80	11,39

Дијаграм За

*Став грађана СРЈ према приступању ВЈ и СРЈ програму
„Партнерство за мир“*

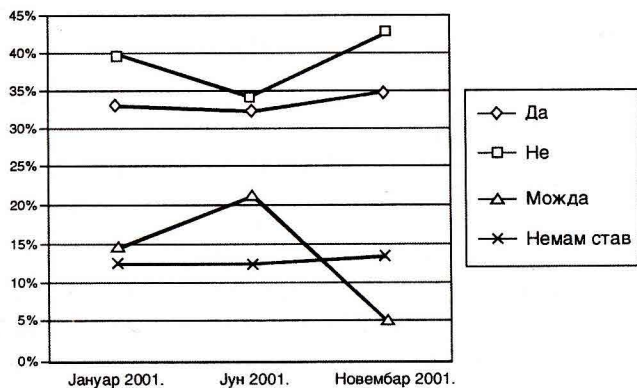
Табела 3.б

Став грађана СРЈ према приступању ВЈ и СРЈ НАТО-у

Да ли сте за приступање СРЈ и ВЈ НАТО-у	Јануар 2001.	Јун 2001.	Новембар 2001.
	у %		
Да	33,10	32,10	34,80
Не	39,70	34,20	42,50
Можда	14,60	21,30	5,00
Немам став	12,50	12,40	13,40

Графикон 3.б

Став грађана СРЈ према приступању ВЈ и СРЈ НАТО-у

4. Однос грађана СРЈ према процесима модернизације у Војсци Југославије

Процес модернизације ВЈ део је нове фазе модернизације југословенског друштва који је требало да отпочне крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, са таласом растакања реалсоцијалистичких система на тлу источне Европе. Током времена, искристалисан је појам који означава прелазну фазу у процесу структурних промена бивших социјалистичких друштава – транзиција. У већини земаља бившег Источног блока транзиција је започета са падом старог режима, који је карактерисала партијска држава као модел организације политичког живота, затим монопол једне идеологије који је из тога произилазио и доминација колективне (друштвена/државна) својине у сфери економије. Пожељни модел до којег је транзиција требало да доведе већ је био дефинисан: савремено капиталистичко друштво западног типа које карактеришу политички плурализам, доминација приватне својине и одсуство (барем декларативно) идеолошког монопола. На самом почетку очекивано је да она неће трајати дуже од неколико година. Међутим, испоставило се да је реч о деценијском процесу, који наилази на велике тешкоће.

У тренутку урушавања европског реалсоцијализма СФРЈ била је у самом врху према достигнутом степену развијености. Савезна реформска влада, још за постојања старог режима, покренула је процес реформи, које су, ипак, биле ограниченог домета (јер реформе нису биле свеобухватне) и кратког даха (због отворене или латентне антифедералистичке и сепаратистичке оријентације политичких елита у бившим југословенским републикама). Ускоро је дошло до суровог грађанског рата између југословенских република, првенствено због утврђивања нових граница. Различите републике имале су различиту представу о томе на које територије СФРЈ полажу право. Србија и Црна Гора, као претенденти на државни континуитет са СФРЈ, биле су проглашене за главне виновнике југословенске ратне драме, што је резултирало увођењем санкција Савета безбедности Уједињених нација. У таквим условима реално се нису могле спроводити значајније реформске активности. Такав је случај био и са Војском. Континуирана ратна дешавања, драстично осиромашење друштва, дубоки рецидиви бившег система итд. онемогућили су ВЈ да током последњих десет година брзо и ефикасно спроведе реформе у својој организацији и начину функционисања. Модернизација ВЈ процес је који обухвата све димензије и нивое те институције. Он се операционално може разложити на неколико праваца: професионализацију, деполитизацију/департизацију, техничко осавремењавање, скраћење дужине служења војног рока, увођење верске службе итд. У сваком случају, жељена промена је усмерена ка моделу армије западног типа.

Центар за маркетинг истраживања *Marten Board International* у јануару, јуну и новембру 2001. прикупио је податке о ставовима грађана СРЈ који се односе на могуће правце у процесу модернизације Војске. Испитивани су ставови о скраћењу војног рока, професионализацији, увођењу верске службе у јединице и команде, могућности неношења оружја за време служења војног рока, деполитизацији/департизацији итд. Примарни истраживачки циљ је било испитивање модернизацијског потенцијала грађана СРЈ у односу на промене у ВЈ, тј. утврђивање спремности наших грађана на промене у Војсци. Резултати истраживања показали су да велика већина грађана очекује и даје подршку процесима осавремењивања. Битно је да грађани наведене промене у ВЈ заиста тумаче као тежњу за модернизацијом, а не као дневно-политичке активности.

Истраживањем из јуна 2001. добили смо информацију о томе каква значај грађани придају одлуци ВЈ да се скрати војни рок. Највећи део грађана, око половина, тада тек најављено скраћење војног рока тумачио је као увод у интензивне реформе у оквиру Војске.

Табела 4.1

Ставови грађана СРЈ о најављеном скраћењу војног рока у ВЈ – јун 2001.

Ставови грађана СРЈ о најављеном скраћењу војног рока	Јун 2001. (у %)
ВЈ најављује интензивне реформе	43,9
ВЈ удовољава вољи грађана	22,8
То је козметичка промена	25,1
Немам став	8,2

У јануарском истраживању утврђено је да 55 одсто грађана жели потпуно професионализовану ВЈ, док 84 одсто (!) жели да се она потпуно деполитизује/департизује, што указује на став грађана према моделу партијске војске који је код нас развијан од Другог светског рата, и уопште, према враћању концепта војске професионалаца. Међутим, према подацима из новембра, између четвртине и половине грађана сматра да процеси департизације/деполитизације, професионализације и модернизације наоружања у ВЈ нису ни започети.

Табела 4.2

Слагање грађана СРЈ са процесом департизације/деполитизације – јануар 2001.

Слагање грађана СРЈ са процесом департизације/деполитизације	Јануар 2001. (у %)
Да	83,8
Не	8,1
Можда	3,7
Немам став	4,4

Табела 4.3

Ставови грађана СРЈ о неопходном степену професионализације
Војске Југославије – јануар 2001.

Ставови грађана СРЈ о неопходном степену професионализације ВЈ	Јануар 2001. (у %)
Професионализована	54,9
Полупрофесионализована	30,4
Као до сада	14,7

Табела 4.4

Ставови грађана СРЈ о остварености процеса департизације/деполитизације
Војске Југославије – новембар 2001.

У којој мери су у ВЈ спроведене департизација/деполитизација?	Новембар 2001. (у %)
У потпуности	9,52
Делимично	34,68
Није ни започела	27,64
Не знам	20,19
Немам став	4,35
Одбијање	3,62

Табела 4.5

Ставови грађана СРЈ о остварености процеса професионализације
Војске Југославије – новембар 2001.

У којој мери је у ВЈ остварена професионализација	Новембар 2001. (у %)
У потпуности	6,21
Делимично	41,41
Није ни започела	29,61
Не знам	16,36
Немам став	2,90
Одбијање	3,51

Табела 4.6

Ставови грађана СРЈ о остварености процеса модернизације наоружања
у Војсци Југославије – новембар 2001.

У којој мери је у ВЈ спроведена модернизација наоружања?	Новембар 2001. (у %)
У потпуности	3,83
Делимично	17,49
Није ни започела	47,72
Не знам	20,81
Немам став	3,01
Одбијање	7,14

Када је реч о проблему увођења верске службе и могућности неношења оружја за време служења војног рока уколико то регруту налажу верски и други разлози савести, примећује се тенденција све већег прихватања. Међутим, око 45 одсто грађана СРЈ константно не одобрава увођење верске службе у јединице и команде Војске. Са друге стране, неношење оружја из верских и других разлога савести добија све више присталица. Могућност обављања верске службе јесте цивилизацијски стандард у западним армијама. Када је у питању ВЈ, више од пола века верска служба је силом била избачена из касарни. Могло се очекивати да ће по инерцији промена које се дешавају у југословенском друштву у последњој деценији и верска служба бити враћена у војску (не треба заборавити ни висок степен поверења који наш народ указује Српској православној цркви као чинилац који би могао да утиче на жељу јавности да се врати верска служба). У сваком случају, негативно оријентисани грађани као аргумент за такав свој став наводе преурањеност увођења та два стандарда (због значајног погоршања међуетничких и међуконфесионалних односа током последње деценије), и велику могућност њиховог дисфункционалног деловања на стабилност армије, када је реч само о неношењу оружја и довођење регрута у неравноправан положај.

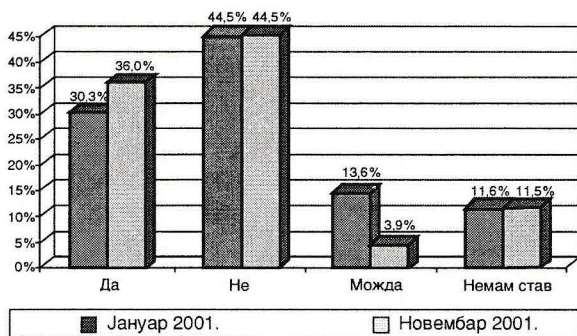
Табела 4.7

Слагање грађана са увођењем верске службе у ВЈ – компарација

Да ли сте за увођење верске службе у ВЈ?	Јануар 2001.	Новембар 2001.
	(у %)	(у %)
Да	30,30	36,00
Не	44,50	44,50
Можда	13,60	3,90
Немам став	11,60	11,50

Графикон 4.7

Слагање грађана са увођењем верске службе у ВЈ – компарација

Табела 4.8

*Слагање грађана са служењем војног рока без ношења
оружја – компарација*

Да ли сте за служење војног рока без ношења оружја ако то налажу верски и други разлози савести?	Јануар 2001.	Новембар 2001.
	(у %)	(у %)
Да	28,00	39,30
Не	53,60	46,50
Можда	8,90	2,80
Немам став	9,50	7,00

Графикон 4.8

*Слагање грађана са служењем војног рока без ношења
оружја – компарација*

